

Osmanlı Hukuk Sisteminde Adli Sicil Uygulaması

Fatmagül Demirel*

Adli sicil, adli sabıkaların belgelenmesi, güvenilir bir şekilde kayıt altına alınması ve saklanması amacıyla kurulan sistemdir. Bir kişinin daha önce hangi suçtan ceza aldığı tespit edilmesi ve belgelenmesi ceza hukukunda tekerrür hükümlerinin uygulanması açısından oldukça önemlidir.¹ Ceza hukukunda tekerrürden kastedilen bir ceza mahkûmiyeti aldıktan sonra yeniden suç işleyen kişinin durumudur. Bu kişiye mükerrir denilmektedir.² Her toplumda mükerrirlere karşı daha sert davranılması gerektiği düşüncesi her zaman var olmuştur. Günümüzde olduğu gibi kurumsal bir niteliği olmasa da eski hukuk kaynaklarında tekerrür hükümlerine rastlanmaktadır.³ Örneğin Roma hukukunda tekerrüre ait özel bir hüküm olmamasına rağmen pek çok metinde mükerrir suçlulara normalden fazla ceza vermenin adil olacağından bahsedilmektedir. Roma hukuku hâkimlere geniş yetkiler tanınmasından dolayı uygulamada cezanın artırılması bu çerçevede gerçekleşmiştir. İslam hukukunda ise failin mükerrir olması durumunda cezanın ağırlaştırılması gerektiği yer almaktadır.⁴ Osmanlı Devleti'nde klasik dönem kanunnameleri ve arşiv belgeleri incelendiğinde uygulamada tekerrürün ağırlaştırıcı sebep olarak kabul edildiği ve suç işlemekte ısrar eden, suçlu meslek haline getirenlerin ağır şekilde cezalandırıldıkları görülmektedir.⁵ Fakat Osmanlı'da diğer hukuk sistemlerinde olduğu gibi tekerrür genel bir hüküm ile düzenlenmemiştir.⁶

* Prof. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Bölümü, İstanbul/TÜRKİYE fgldemirel@gmail.com ORCID:0000-0003-4225-0633

1 Mehmet Kömürçü, "Adli Sicil Kayıtları ve Adli Sicil Kayıtlarının Silinmesi" *Hukuk Gündemi Dergisi*, 5 2006, s. 28.

2 Mehmet Emin Artuk, Ahmet Gökçen, Caner Yenidünya, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Ankara 2007, s. 1030.

3 Artuk, Gökçen, Yenidünya, *age.*, s. 1032.

4 Ahmet Gökçen, "Türk Ceza Hukukunda Tekerrür" *Kamu Hukuku Arşivi*, 129-1 Eylül 2003, s. 130-131

5 Berna Durmuş, "Osmanlı Ceza Hukukunda Tekerrür" Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ceza ve Ceza Usul Hukuku Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2011, s. 93.

6 Durmuş, *agt.*, s. 80.

Tekerrür hakkında genel bir hüküm ilk defa 1810 tarihli Fransız Ceza Kanunu'nda yer almış ve bu düzenleme diğer çağdaş kanunları da etkilemiştir. Osmanlı Devleti'nde Tanzimat'tan sonra hazırlanan 1840 tarihli Ceza Kanunu'nda tekerrür ile ilgili bir hüküm bulunmamaktadır. 1851 tarihli Ceza Kanunu'nda da tekerrür ile ilgili genel bir düzenleme olmamasına rağmen iki ayrı maddede tekerrürden bahsedilmektedir. 1858 yılında ise 1810 tarihli Fransız Ceza Kanunu tercüme edilerek hazırlanan Ceza Kanunu'nun sekizinci maddesinde "Kanunun tayin ettiği ahvâlden maadâ yerlerde mükerrirler hakkında ceza iki kat olarak hükm olunur" şeklinde genel bir hüküm bulunmaktadır.⁷ Görüldüğü gibi gerek Tanzimat öncesi ve sonrası Osmanlı ceza hukukunda tekerrür yer almaktadır. Fakat tekerrür hükümlerinin uygulanabilmesi için mahkeme huzuruna gelen bir kişinin daha önce bir suçtan dolayı mahkûm olup olmadığı yani mahkûmiyet sabıkasının bilinmesi gerekmektedir.⁸

Peki kişinin daha önce suç işlediği yani sabıkalı olduğu nasıl tespit edilebilmekteydi. Orta Çağ Avrupa'sında mahkemelerde suç işleyenin vücudunda dağlama veya sakat bırakma gibi belirli fiziki izler bırakılmaktaydı. Bazı bölgelerde ise kişinin işlediği suçun herkes tarafından görünür bir şekilde vücuduna kazınması, mahkûmun toplumla tekrar bütünleşmesini engellediği düşüncesinden hareketle, vücudunun mahrem bölgeleri damgalanmaktaydı. Kişi mahkeme huzurunda soyunduğunda vücudundaki işaretten daha önce suç işlediği anlaşılabilmekteydi. Bununla birlikte bu tür damgalama işleminin her yerde rutin olarak bütün mahkûmlara uygulanması da söz konusu değildi. Zira modern öncesi toplumlarda kriminal kimlik tespitinde kullanılan en etkin yöntem kişisel tanıklık ağıydı.⁹ Pek çok kişi hayatını küçük bir köyde ve bölgede geçirmekteydi. Dolayısıyla sabıkalı bir kişinin yaşadığı küçük yerde tanınması nedeniyle tespit edilmesi de oldukça kolaydı. Kişisel tanıklığa dayalı bu sistem Sanayi Devrimi sonrasında değişikliğe uğradı. Yaşanan süreçte kırsal bölgelerden şehirlere artan göç ve toplumsal hareketliliğe bağlı olarak nüfusu artan şehirlerde kişisel tanışıklık ve kolektif hafızaya dayalı gayri resmî sistem zaman içerisinde çökmeye başladı.¹⁰ Devletlerin artık sıradan insanlar için bilgi toplama ve saklamayı kendi işleri olarak görmeye başlamasıyla

7 *Düster*, I. Tertip, C I, Matbaa-ı amire 1289, s. 539, Artuk, Gökçen, Yenidünya, *age.*, s. 1034-1036. Tanzimat'tan sonra hazırlanan Ceza Kanunları hakkında bkz. Gülnihal Bozkurt, *Batı Hukukunun Türkiye'de Benimsenmesi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1996.

8 Tahir, *Hukuk-ı Ceza*; Darülfünun Matbaası, 1926-1927, s. 519.

9 Simon A. Cole, *Şüpheli Kimlikler*, çev. Esen Türay, Oğlak Yayınları, İstanbul 2001, s. 22-24.

10 Cole, *age.*, s. 24-25.

birlikte, bürokratik resmî kurumlar da bazı insanların özellikle de suçluların dosya ve evraklarında bir kimliğin bulunmasına dikkat etmeye başladı.¹¹

On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı Devleti'nde de benzer olguların geçerli olduğu görülür. Ülke dışından gelen yoğun göç dalgası, asayiş sorunları, şehirlerde eskisinden çok daha fazla görünür hale gelen ve serseri olarak tanımlanan bir toplulukla karşılaşılıyordu. Öncelikli olarak sıra dışı veya buna yakın grupların kimliklendirilmesi gerekmekteydi. Özellikle bürokratik kurumlar ilgi alanlarına giren kişilerin fiziki özelliklerini tanımlayan birer kimliğin olması gerektiğini düşünmekteydi. Bu noktada kimlik tespitinin önemli olduğu kurumlardan birisi de mahkemelerdi.¹² Pek çok davada yaygın olarak şahitlerin ifadesine başvurulmuş, şahitlik ettiği kişinin mahkemede kişi olup olmadığı sorulmaktaydı. Yine kişinin sabıkalı olup olmadığı da şahitlerin ifadesine göre tespit edilebilmekteydi.¹³ Fakat Osmanlı'da gerek Tanzimat öncesinde gerekse sonrasında mükerrir veya sabıkalı olarak adlandırılan kişiler için, resmî makamların özellikle mahkemelerin istediklerinde düzenli ve erişilebilir bir kayıt sisteminin olmadığını söyleyebiliriz.¹⁴ Zaman içerisinde mahkeme ve hapisane kayıtları devreye girse de etkin olarak kullanılmadığı ve tekerrür hükümlerinin yerine getirilemediği 1917 tarihli Sicill-i Adli Nizamnamesi'nin esbâb-ı mûcibesinde de dile getirilmektedir.¹⁵

Tanzimat'tan sonra başlayan Batı hukukunu benimseme sürecinde Fransa'dan tercüme yoluyla alınan ceza, ticaret ve usul kanunları Osmanlı hukuk sisteminin parçası haline gelmişti. Bu kanunları uygulayacak mahkemeler ve üst yargı organları Fransız modeline uygun olarak yapılandırılmıştı.¹⁶ 1879 tarihinde gerçekleştirilen adli ıslahat programı doğrultusunda art arda çıkarılan Teşkilat-ı Mahakim Kanunu, Usûl-ı Muhâkemât-ı Cezaiyye, Usûl-ı Muhâkemât-ı Hukukiyye gibi yeni kanunlar ve Adliye Nezareti'nin ilk teşkilat nizamnamesi Tanzimat'tan sonra başlayan sürecin devamı niteliğindedir.¹⁷ 1879 tarihli Usûl-ı Muhâkemât-ı Cezaiyye Kanunu'nun (USMCK) 445-447. maddelerinde

11 Cole, *age.*, s. 25-26.

12 Sedat Bingöl, "Osmanlı Devleti'nde Tanzimat'tan Sonra Kriminal Kimlik Tespit Yöntemlerine Dair Notlar ve Belgeler (Dokuz Belge İle Birlikte)" *Belleten*, 274 (Aralık 2011), C LXXV, s. 851.

13 Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA.) *Cevdet Adliye*, nr. 15/945, Bingöl, agm., s. 851-852.

14 Bingöl, agm., s. 853.

15 BOA, *Ş.D.*, nr. 2837/51.

16 Bozkurt, *age.*, s. 216.

17 Fatmagül Demirel, *Adliye Nezareti'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri (1876-1914)*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2008, s. 35.

muhâkemâta ait evrakın nasıl kayıt altına alınacağı ve muhafaza edileceği açıklanmıştı. Ceza Mahkemesi kâtipleri üç ayda bir ceza hükmü verilenleri alfabetik olarak isim, yaş, şöret, meslek, ikametgâh gibi bilgileri içeren bir deftere kayıt etmekle yükümlüydü. Bu defterlerin bir sureti her üç ayda bir Adliye ve Zabtiye Nezaretî'ne gönderilmekteydi. Mahkeme kâtipleri bu görevi yerine getirmediikleri takdirde kendilerinden dört lira nakit para cezası alınacağı da kanun maddesinde belirtilmekteydi. Ceza mahkemelerinden gelen bu listeler doğrultusunda Adliye ve Zabtiye Nezaretî'nde bir defter-i umumi tutulacaktı.¹⁸ Dolayısıyla kanunda ceza mahkemelerinden verilen kararların kayıtlarının hem yerelde hem de merkezde bulunması öngörülmüştü. Yine USMCK 455. Maddesinde de tevkifhane ve hapishanede tutulacak defterlerde tutuklu veya mahkûmlara ait bilgilerin yer alacağı belirtilmekteydi. Bu defterlerin bir tarafında mahkûmun, ismi, şöret ve mahkûmiyet süresi diğer tarafında ise tevkifhaneden veya hapishaneden çıkıncaya hakkında yapılan işlemler yazılacaktı.¹⁹ Kuşkusuz bu kayıtların düzenli tutulması, doğru bilgilerin kayıt edilmesi ve mahkeme tarafından istenildiğinde hızlı bir şekilde ulaşılabilmesi tekrür hükümlerinin uygulanması açısından önemliydi.

Kanun maddelerinde yer alan bu açıklamalar doğrultusunda mahkeme ve hapishane defterlerine bakılarak daha önce mahkûmiyeti olan bir kişiyi tespit etmek mümkün gibi gözükse de uygulamada istenilen sonucu almak oldukça güçtü. Bir kişinin farklı yerlerde işlediği suçlardan dolayı farklı mahkemelerden verilen mahkûmiyetlerini anlayabilmek için ülkenin her tarafından gelen defterlerin/cetvellerin tek tek gözden geçirilmesi gerekmektedir. Uygulamada bunun yerine getirilmesi de oldukça zordu.²⁰ Dönemin hukukçularından Bahaddin Bey ceza hukuku ile ilgili ders notlarında yukarıda bahsettiğimiz kanun maddelerine atıfta bulunarak, Adliye ve Zabtiye Nezaretî'nde mahkûmiyet kayıtlarının merkezileştirilmeye çalışıldığını ama çok sayıda defter arasında mahkûmiyet kaydını aramayı kolaylaştıracak düzenli bir usul ve tasnif olmamasından dolayı faydasının görülemediğini ifade etmektedir.²¹ Adliye Nezaretî'nin 1913 tarihli İkinci Teşkilat Nizamnamesi'nde yapılan düzenlemede ise Umûr-ı Cezaiye Müdürlüğü'ne yeni görevler ilave edilmiştir. Böylece müdüriyet mahkûmlar hakkında Sicill-i Adli

18 Usûl-ı Muhâkemât-ı Cezaiyye Kanunu, madde 445-447, *Düstur*, Birinci Tertip, C IV, İstanbul 1299, s. 215.

19 Yorgaki, *Usûl-ı Muhâkemât-ı Cezaiyye Şerhi*, Dersaadet 1326, s. 479.

20 BOA, Ş.D., nr. 2837/51 1917 tarihli Sicill-i Adli Nizamnamesinin hazırlanma gerekçesinde mahkeme ve hapishane defterlerinin kişinin daha önce işlediği bir suçu tespit etmede etkili bir şekilde kullanılmadığından bahsedilmektedir.

21 Bahaddin Bey, *Hukuk-ı Ceza Derleri*, İstanbul 1336, s. 223-224.

Defterleri'ni tanzim ve idare eden birim haline getirilmiştir.²² Dolayısıyla 1917 yılında adli sicil ile ilgili ilk nizamname hazırlanana kadar kurumsal bir yapı oluşturulmaya çalışıldığı dikkat çekmektedir.

Ceza Kanunu'nda belirtilen tekerrür hükümlerinin bir kişiye uygulanabilmesi için daha önce mahkûmiyeti olup olmadığının bilinmesi ve hüviyetinin de ispat edilmesi gerekmektedir. Zira daha önce mahkûmiyeti olan bir kişi ismini değiştirerek gerçek hüviyetini gizleme ihtimali de söz konusu olabilirdi.²³ Bu bilgilere sadece yargılama sürecinde değil, kolluk kuvvetlerinin suç ve suçluları takip etmelerinde de ihtiyaç duyulmaktaydı. On dokuzuncu yüzyılda Avrupa ülkelerinde suçlara ilişkin toplumsal ve siyasal kaygıların artmasıyla birlikte, işlenen suçlardan büyük bir çoğunluğunun az sayıdaki suçlarını tekrarlayanların yani sabıkalıların sorumlu olduğu düşüncesi hâkim olmaya başladı. Bu suçlulara daha uzun cezalar verilerek suçla mücadele edilebilirdi. Mükerrer suçların sayısına ilişkin hesapları da içine alan suç istatistikleri, mahkûmların alfabetik sicilleri tutulmaya başlandı. Artık modern öncesindeki suçlunun bedenine vurulan damganın yerini suç sicilindeki damga aldı.²⁴ Bununla beraber fotoğrafın suçluların simasını tespit etmede öne çıkmasıyla birlikte, Avrupa ülkelerinde yaygın bir şekilde mahkûmların fotoğrafları çekilmeye başladı.²⁵ Osmanlı'da da Sultan Abdülaziz döneminde başlayan yankesicilik, hırsızlık gibi suçları işleyenlerin fotoğraf ve isimlerinin kayıt altına alınması uygulaması, II. Abdülhamid döneminde ülke genelinde yaygınlaştırıldı.²⁶ Fakat fotoğrafın zaman içerisinde eskimeye başlaması, suçluların sahte isim vermeleri, kılık ve imaj değiştirmeleri gibi nedenlerle suçluların tespit edilmesi adeta imkansız hale geldi.²⁷ Suç ve suçluların kayıt altına alınması için Avrupa'da uygulanan antropometri ve daktiloskopi (parmak izi) yöntemleri eş zamanlı olarak Osmanlı Devleti'nde de uygulanmaya başladı. Bertillon'un buluşu olan antropometri kriminal kimlik tespitinde kullanılan ilk bilimsel yöntemdi.²⁸ Bertillon'un ölçüm sistemi kişilerin fiziksel olgunluğa ulaştıktan sonra fiziksel ölçülerinin sabit

22 *Düstur*, ikinci tertip, C III, Dersaadet 1330, s. 469.

23 Kirkor Zöhrab, *Hukuk-ı Ceza*, İstanbul 1325, s. 229.

24 Cole, *age.*, s. 32-36.

25 Bingöl, agm., s. 855.

26 Gülden Sarıyıldız, "Osmanlı Bürokrasisinde Fotoğraflı Belge Kullanımı ve Parmak İzi Uygulaması" *İstanbul Üniversitesi Tarih Dergisi*, 47 2009, s. 185-187.

27 Bingöl, agm., s. 855.

28 Gülden Sarıyıldız, "Osmanlı'da Asayiş ve İç Güvenlik: Men-i Mürûr Nizamından Kriminal Kimliklendirmeye" *Türk Polis Tarihinin Kökenleri*, editör: Yücel Yiğit, Polis Akademisi Yayınları, Ankara 2017, s. 409-410.

kalacağı gerçeği üzerine kuruludur.²⁹ Suçlu kimliğinin tespit edildiği bu sistemde kişinin bedeni üzerinden on farklı antropometrik ölçü alındıktan sonra bir kayıt kartına ilginin eşkali kayıt edilirdi. Avrupa'da 1888 yılından sonra yaygınlaşan antropometri Osmanlı Devleti'nde de 1898-1899 yılından itibaren kullanılmaya başlandı. Konu ile ilgili hazırlanan nizamnameye göre ülke genelinde bütün suçluların eşkal ve ölçüleri merkez cinayet hapisanelerinde kayıt altına alınacaktı.³⁰ Bir suç ile zanlı olarak tevkifhaneye teslim edilen her şahsın eşkal ve ölçüleri alınarak özel bir deftere kayıt edilecekti. Ölçüleri ve eşkalleri alınan her şahıs için bir eşkal pusulası hazırlanacaktı. Bunlardan bir numaralı pusula bir mukavvaya yapıştırılarak alfabetik düzenlenmiş kutulara konulacaktır. İki numaralı pusula ise boy ölçülerinin türüne göre ayrı kutularda saklanacaktı. Her ayın sonunda tutulan kayıtların bir sureti de Zabtiye Nezareti'ne gönderilecekti. Bu kayıtlara dayanılarak bir kişinin daha önce sabıkası olup olmadığı anlaşılabilirdi.³¹ Antropometri ile birlikte parmak izi yöntemi de kullanılmaya başlandı.³² Bu noktada Zabtiye Nezareti'nin sabika kayıtlarının toplandığı bir merkez haline getirilmeye çalışıldığı görülmektedir. Mahkûmiyet sabıkası tahkikatının hapisane cetvelleri, mahkeme defterleri, zabtiye kayıtları, şahitlerin ve gerektiğinde mahkeme çalışanlarının bilgisine başvurulduğu ve daha sonra antropometri ve parmak izi uygulamasının bu alanda devreye girdiği görülür.³³

II. Meşrutiyet'ten sonra Zabtiye Nezareti kaldırılarak 4 Ağustos 1909 tarihinde Dahiliye Nezareti'ne bağlı Emniyet-i Umûmiye Müdüriyeti kurulmuştur.³⁴ Ceza mahkemeleri tarafından her üç ayda bir Adliye ve Zabtiye Nezareti'ne gönderilen alfabetik mahkûmiyet cetvelleri Zabtiye Nezareti kaldırıldıktan sonra kurulan Emniyet-i Umûmiye Müdüriyeti'ne gönderilmeye başlanmıştır. Dahiliye Nezareti 6 Kasım 1911 tarihli vilayetlere gönderdiği yazıda bu cetvellerin sabika kayıtlarının oluşturulmasındaki önemine değinerek, bundan sonra mahkemelerden gönderilecek alfabetik cetvellerin birer nüshasının mahallî polis müdüriyetlerine gönderilmesi ve her vilayet merkezinde de bir defter tutulması gerektiği istenmiştir.³⁵ Bu değişiklik üzerine bazı vilayetlerden gelen cevaplar

29 Ayşim Tuğ, Yeşim Doğan, Hamit Hancı, "Kriminalistik Kriminoloji Değildir" *Ankara Barosu Dergisi*, 2 (2002) s. 178.

30 Bingöl, agm., s. 855-857.

31 BOA., *TA.HUS.*, nr. 413/94, Bingöl, agm. s. 857-858.

32 Sarıyıldız, "Osmanlı Bürokrasisinde..." s. 195-196.

33 Abdülhalik Mithat, *Hukuk-ı Cezaiyye*, Dersaadet 1325, s. 221-222.

34 Halim Alyot, *Türkiye'de Zabitata*, Kanaat Basımevi, Ankara 1947, s. 489.

35 BOA., *DH.MB.HPS.M.*, nr.2/74.

polis müdüriyetlerinde sabıka defterlerinin oluşturulmasında gecikme yaşandığı yönünde olmuştur. Gecikmenin nedeni ise istinaf müddei-i umumileri bu işlemin yapılabilmesi için Adliye Nezareti'nin muvafakat ve emri olması gerektiğini beyan etmeleridir.³⁶ Karesi Polis Komiserliği'nden Emniyet-i Umumiye'ye gönderilen yazı ise kanun maddelerine riayet eden polis memurunun yaklaşımını göstermesi açısından önemlidir. Yazıda mahkeme cetvelleri komiserliğe gelmesine rağmen işlem yapmadıkları, USMCK'unda bu cetvellerin doğrudan Zabtiye Nezareti'ne gönderilmesi gerektiği belirtildiğinden kanuna muhalif iş yapmamak için sabıka kaydı defterlerinin oluşturulmasında gecikme yaşandığı ifade edilmektedir.³⁷ İlk başta mahkeme cetvellerinin nereye gönderileceği konusunda karışıklık yaşansa da söz konusu cetveller daha sonra İstanbul'da, İstanbul polis müdüriyetine vilayetlerde de polis müdüriyetlerine gönderilmeye başlanmıştır³⁸ Böylece ceza mahkemelerinden gelen alfabetik cetvellere göre polis müdüriyetlerinde ve ser komiserliklerde sabıka defterleri oluşturulmaya çalışılmıştır. Emniyeti Umumiye Müdüriyeti'nin 20 Ağustos 1912 tarihli tamimi ise sabıka kayıtlarının düzenli tutulması suçlu ve sabıkalılar için İstanbul'da uygulanan parmak izi ve fotoğraflarının alınmasının taşrada da yaygınlaştırılması yönündedir. Bu usul yaygın bir şekilde kullanılana kadar vilayet, liva ve kaza merkezlerindeki mahkûmların isim ve hüviyetleri kayıt altına alınacaktır. Hapishaneden tahliye olunacaklar polis merkezlerinde tahliye tarihleri, ikamet edecekleri yerler, eşkalleri ve fotoğrafları alınarak düzenli olarak bir deftere kayıt edilecektir. Bu kayıtların bir sureti altı ayda bir vilayet, liva ve kaza merkezleri birbirine tebliğ edecektir. Böylece sabıka kayıtlarının vilayet merkezinde toplanması sağlanacaktır. Polis merkezlerine ceza mahkemelerinden gelen alfabetik cetvellerin içeriği de bu kayıtlar esas alınarak düzenlenecektir.³⁹ Dolayısıyla hem hapishane kayıtları hem de ceza mahkemelerinden her üç ayda bir adliye ve emniyet birimlerine gönderilen

36 BOA., *DH.EUM.* 5.Şb., nr. 32/25.

37 (BOA), *DH.EUM. THR.*, nr. 71/17.

38 *Muharrerât-ı Umumiye-i Adliye, 1327 Senesi Zarfında Adliye Nezaretinden Memûrin-i Adliyyeye Tastîr Kılınan Muharrerât*, İstanbul 1328, s. 81-82.

39 (BOA), *DH.EUM. THR.*, nr. 83/61 Sarıyıldız, agm., s. 196-197. Parmak izinin kimlerden alınacağı ve bu sistemin nasıl işleyeceğine dair parmak izinin teşhis-i adli hizmetinde nasıl kullanılacağına dair 1917 yılının başında bir talimatname hazırlanmıştır. Bu talimatnameye göre, mahkemeler tarafından hakkında hüküm verilenler, mükerrirler, işlenen bir suçun muhtemel zanlıları, memleket içine ve dışına sürülenler, serseri olarak tanımlananlar, yabancı firariler, kimliğini yanlış verenler veya kimliğini saklayanlar, mahkemeler tarafından parmak izi alınması için gönderilenler ve kimlik tespiti yapılamayan cesetlerden parmak izi alınacaktır. Bkz. BOA., *DH.EUM. MEM.*, nr. 84/54, Bingöl, agm., s. 860-861.

alfabetik mahkûmiyet cetvelleri sabıka kayıtlarının oluşturulmasında önemli bir veriydi.⁴⁰ Fakat sorun bu verilere istenildiği zaman kolayca ulaşılabilmesi ve mahkemeler tarafından etkin bir şekilde kullanılmasındaydı. Adliye Nezareti'nin hazırladığı 25 Nisan 1917 tarihli ilk Adli Sicil Nizamnamesi'nin hazırlanma gerekçesinde de sabıka kayıtları için düzgün bir usulün olmadığı ve mahkemeye sevk edilen şahısların hüviyet-i adlieleri bilinemediği için Ceza Kanunu'ndaki tekerrür hükümlerinin layıkıyla uygulanamadığı anlatılmaktadır.⁴¹ Avrupa ülkelerinde ise adli sicil uygulaması uzun süredir devam etmekteydi. Bu usulü 1850 yılından itibaren uygulayan ilk ülke Fransa olup daha sonra İtalya, İsveç, İngiltere, Almanya, Avusturya ve İsviçre'de de adli sicil uygulamasına geçilmişti. Adliye Nezareti'nin Avrupa ülkelerindeki örnekleri de dikkate alarak hazırladığı Sicill-i Adli Nizamnamesi'nde⁴² hangi suçlar için adli sicil varakası düzenleneceği, adli sicil varakalarında nelerin olacağı, bu kayıtlarının merkezde ve taşrada nasıl tutulacağı ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Avrupa ülkelerinde olduğu gibi Osmanlı Devleti'nde de kabahat suçları adli sicil dışında tutulmuştur. Yani tekerrür hükümleri kabahatler için uygulanmamaktadır. Yalnız cünha ve cinayetten dolayı kesinleşmiş hükmü bulunanlar için adli sicil varakası düzenlenecektir. Tüccarın hüviyet-i adliyesinin bilinmesi önemli olduğu için iflas eden tüccar içinde adli sicil varakası hazırlanacaktır. Sınır dışı edilenler ve tabiiyetten çıkarılanlar için de adli sicil tutulacaktır. Bunun yanı sıra askerlik ile ilgili suçlar ve tekâlif-i devletin tahsili hakkında kanun hükümlerine muhalif fiillerden dolayı verilen mahkûmiyetler de adli sicilin dışında tutulmuştur.⁴³

Adli sicil varakalarında yer alan bilgiler iki kısma ayrılmıştır. Birinci kısımda kişinin kimlik bilgileri bulunmaktadır. Mahkûmun ismi, mahlası, şöhreti, ailesi, peder ve validesinin ismi, doğum yeri, doğum tarihi, tabiiyeti, evli olup olmadığı, mesleği ve ikametgahı yer almaktadır. İkinci kısım ise kişinin daha önceki mahkûmiyetine ayrılmıştır. Bu bölümde hükmü veren mahkeme, mahkûmiyet tarihi, cürmü, hükmün müstenit olduğu madde ve kanun, cezanın türü, süresi ve daha önce mahkûm olup olmadığı yer almaktaydı.⁴⁴ Adli sicil varakası hükmü veren mahkemenin kâtibi tarafından iki nüsha olarak hazırlanır. Daha sonra mahkeme reisi tarafından tasdik edilen bu varakalar müddei-i umumiye gönderilir.

40 (BOA), *DH.EUM. K.ADL*, nr. 2/15, 2/16, 2/18.

41 BOA., *İ.DUİT.*, nr.20/26.

42 BOA, *Ş.D.*, nr. 2837/51, BOA., Meclis-i Vükela Mazbatası, nr. 247/32, *Ceride-i Adliye*, nr. 160,161,161, Temmuz, Ağustos, Eylül 1333, s. 796-798.

43 Sicill-i Adli Nizamnamesi, madde 1 .

44 Sicill-i Adli Nizamnamesi madde, 2-3.

Müddei-i umumi mahkûmun doğduğu yerin müddei-i umumisi değil ise, iki nüsha adli sicil varakasını mahkûmun doğduğu yerin kaza bidayet mahkemesi müddei-i umumisine ulaştırır. Burada adli sicil varakasının bir nüshası saklanır diğer nüsha ise her ay sonunda Adliye Nezareti Umur-ı Cezaiye Sicill-i Adli şubesine gönderilir.⁴⁵ Yani bir kişinin adli sicil kaydının hem doğduğu yerde hem de merkezde ulaşılabilir olması sağlanmıştır.

Osmanlı Devleti sınırları dışında doğmuş Osmanlılar, doğum yeri anlaşılamayan ve doğum yeri neresi olursa olsun yabancılara ait adli sicil varakaları hükmü veren mahkemenin müddei-i umumisi tarafından iki nüsha olarak Adliye Nezareti'ne gönderilir. Gelen varakalar doğrultusunda Sicill-i Adli Şubesinde adli sicil listesi düzenlenir.⁴⁶ Bir şahsa ait adli sicil varakası resmi makamlar tarafından talep edildiği takdirde ilgili kuruma bir sureti gönderilir.⁴⁷ Adli sicil varakaları genel af, kişinin vefatı, seksen yaşını geçmesi, yanlış düzenlenmesi, cinayetten dolayı gıyaben mahkûm olanları yakalanmaları veya teslim olmaları durumunda iptal olunur.⁴⁸ Adli sicil usulü 1917 yılının temmuz ayında yürürlüğe girer. Fakat yeni kurulan bu sistemde adli sicil varakalarının toplanması zaman alacağından dolayı iki sene süre sınırı konulur. Böylece mahkemeler ve diğer resmî kurumlar bir şahsın adli sicilini doğduğu yerin müddei-i umumisinden 1919 yılı temmuz başından itibaren istemeye başlayacaktır. Bu süre içerisinde eski usule devam edilecektir.⁴⁹ Nizamname yürürlüğe girdikten sonra adli sicil varakalarının hazırlanmasının ihmal edildiği, varakaların yanlış doldurulduğu ve isim benzerliğinden dolayı Adliye Sicil Müdüriyeti'ne gönderildiği gibi sorunlar da ortaya çıkmıştır. Adliye Nezareti, *Ceride-i Adliye*'de yayınladığı tamimde tekerrür hükümlerinin uygulanabilmesi için adli sicil işlemlerinin düzgün bir şekilde yerini getirilmesini ve bu konuya hassasiyet gösterilerek ihmal edilmemesi gerektiğini vurgulamıştır.⁵⁰

Osmanlı Devleti'nde cihan harbi yıllarında hazırlanan ilk Adli Sicil Nizamnamesi'nin uygulanması savaş sonrası dönemde kesintiye uğramıştır. Cumhuriyet'in ilanından sonraki süreçte ise eldeki hazır nizamnamenin bir an önce

45 Sicill-i Adli Nizamnamesi, madde 4-6.

46 Sicill-i Adli Nizamnamesi, madde 7-8.

47 Sicill-i Adli Nizamnamesi, madde 9.

48 Sicill-i Adli Nizamnamesi, madde 14.

49 Sicill-i Adli Nizamnamesinin Suret-i Tatbiki Hakkında Talimat, madde 25. *Ceride-i Adliye*, nr. 160,161,161, Temmuz, Ağustos, Eylül 1333, s. 809.

50 *Ceride-i Adliye*, nr. 160,161,161, Temmuz, Ağustos, Eylül 1333, s. 841-842.

tatbik edilmesi gerektiği dönemin hukukçuları tarafından da dile getirilmiştir.⁵¹ Özellikle adli sicilın önemine dikkat çeken hukukçu ise Tahir [Taner] Beydir. Zira kendisi Adliye Nezareti Umûr-ı Cezaiyye müdürlüğü yapmıştır.⁵² Adliye Vekâleti, tarafından 26 Şubat 1933 tarihinde meclise arz edilmek üzere Başvekâlete sunulan “Adli Sicil Kanun layihası” 1935 yılının başında bazı eksiklikleri görülerek geri çekilmiştir.⁵³ Ordinaryüs Prof. Dr. Tahir Taner 1937 yılında Dördüncü Beynelmîlel Ceza Hukuku Kongresinde alınan kararları anlattığı makalesinde, 1917 tarihli nizamnameye atıfta bulunarak ilga edildiğine dair bir kararın olmadığını bir an önce adli sicilın tekrar tatbika başlanılması gerektiğine değinmektedir.⁵⁴ Nihayet Adliye Vekâleti tarafından hazırlanan Cezalılar Sicili Kanunu layihası teklifi 8 Haziran 1944 tarihinde TBMM’ye sunulmuştur. Adliye Encümeni’nde yapılan görüşmelerde daha kapsayıcı olacağı düşüncesinden hareketle ismi Adli Sicil Kanunu olarak değiştirilmiştir. Kanunun hazırlanma gerekçesinde suç işlemeyi itiyad haline getirmiş veya bunu meslek edinmiş kişilerin çoğalmasa, toplumda sürekli bir huzursuzluk ve emniyetsizlik ortamı yaratacağına dikkat çekilmektedir. Bu hususta alınan tedbirler bir kere suç işlemiş olan kişinin yeniden suç işlemesini önlemek noktası etrafında toplanmaktadır. Dolayısıyla yeniden suç işleyen bir kişinin şiddetli bir şekilde cezalandırılması gerekmektedir. Bu da ancak kişinin geçmiş mahkûmiyetlerinin bilinmesiyle gerçekleşebilir. Ayrıca tekerrür suçunun ispat edilebileceğinin ve şiddetle cezalandırılacağına bilinmesi yani adli sicilın varlığı bir anlamda suçu önleyici tedbirlerden biri olarak da görülmüştür. Kanun layihasında şimdiye kadar ceza sicili teşkilatının yapılamadığı 1917 tarihli Osmanlı döneminde hazırlanan ilk nizamnamede bu teşkilatın esasları tespit edilmesine rağmen uygulamadığına vurgu yapılmıştır. Bir kimsenin mahkûmiyetinin olup olmadığı müddeiumumilik kalemlerinde tutulan iptidai alfabetik defterlere müracaat edilerek tespit edilmekteydi. Bu durumda mahalli mahkemeler tarafından verilen mahkûmiyet hükümlerini tespitten öteye geçememektedir. Merkezi bir adli sicilın tutulması gerekliliği ve sistemin nasıl işleyeceği Adli Sicil Kanunu’nda ele alınmıştır.⁵⁵ Nihayet ülkemizde 1917 tarihli Adli Sicil Nizamnamesi ile başlayan

51 Tahir, *age.*, s. 520.

52 BOA., *MV.*, nr. 241/223, BOA., *İDUİT.*, nr. 62/29.

53 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, nr. 30-18-1-2/34-13-6.

54 Tahir Taner, “Dördüncü Beynelmîlel Ceza Hukuku Kongresi” *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, C III, 4 1937, s. 404-405.

55 “Cezalılar Sicili Hakkında Kanun Layihası ve Adliye Encümeni Mazbatası” , TBMM Zabıt Ceridesi, VII. Devre, C XIII, içtima, 4.VIII. 1944 (1/282).

adli sicil teşkilatı oluşturma girişimi, Cumhuriyet'in ilk Adli Sicil Kanunu 6 Eylül 1944 tarihinde TBMM'de kabul edilmesiyle sonuçlanmıştır.⁵⁶

Sonuç olarak Osmanlı döneminde hazırlanan 1917 tarihli ilk Adli Sicil Nizamnamesi ile adli sicil teşkilatı kurulmaya çalışılmışsa da gerek cihan harbi gerekse kurtuluş savaşı koşullarında uygulama imkânı bulamamıştır. Ceza mahkemelerinde tutulan mahkûmiyet defterlerinin/cetvellerinin bir nüshasının Adliye Nezareti'ne ve emniyet birimlerine gönderildiği, antropometri ve parmak izi uygulaması da dikkate alındığında, 1944 tarihli Adli Sicil Kanunu yürürlüğe girene kadar Osmanlı'daki usulün teamül olarak devam ettiğini söyleyebiliriz.

56 *Resmî Gazete*, 12.IX.1944, S. 5806.

Kaynaklar

Arşiv Belgeleri

Başkanlık Osmanlı Arşivi (B.O.A) *Cevdet Adliye*, nr. 15/945,

B.O.A, *Ş.D.*, nr. 2837/51

B.O.A., *Y.A.HUS.*, nr. 413/94,

B.O.A., *DH.MB.HPS.M.*, nr.2/74

B.O.A., *DH.EUM.* 5.Şb., nr. 32/25

B.O.A., *DH.EUM. THR.*, nr. 71/17

B.O.A., *DH.EUM. THR.*, nr. 83/61

B.O.A., *DH.EUM. MEM.*, nr. 84/54,

B.O.A., *DH.EUM. KADL*, nr. 2/15, 2/16, 2/18

B.O.A., *İ.DUİT.*, nr.20/26

BOA., *İ.DUİT.*, nr. 62/29

B.O.A, *Ş.D.*, nr. 2837/51,

BOA., *M.V.* nr. 247/32

BOA., *MV.*, nr. 241/223

Başkanlık Cumhuriyet Arşivi, (BCA),nr.30-18-1-2/34-13-6

Basılı Eserler

Ceride-i Adliye, nr. 160,161,161, Temmuz, Ağustos, Eylül 1333

Düstur, birinci tertip, C IV, İstanbul 1299

Düstur, ikinci tertip, C III, Dersaadet 1330.

Muharrerât-ı Umumiye-i Adliye, 1327 Senesi Zarfında Adliye Nezaretinden Memûrin-i Adliyeye Tâstîr Kılınan Muharrerât, İstanbul 1328

Resmî Gazete, 12.IX.1944, S. 5806.

TBMM Zabıt Ceridesi, VII. Devre, XIII, içtima, 4.VIII. 1944 (1/282)

Araştırma Eserleri

Abdülhalik Mithat, *Hukuk-ı Cezaiyye*, Dersaadet 1325.

Alyot, Halim, *Türkiye'de Zabuta*, Kanaat Basımevi, Ankara 1947.

Artuk, Mehmet Emin, Gökçen, Ahmet, Yenidünya, Caner, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Ankara 2007.

Bahaddin Bey, *Hukuk-ı Ceza Dersleri*, İstanbul 1336.

Bingöl, Sedat, “Osmanlı Devleti’nde Tanzimat’tan Sonra Kriminal Kimlik Tespit Yöntemlerine Dair Notlar ve Belgeler (Dokuz Belge İle Birlikte ” *Belleten*, 274 (Aralık 2011), c. LXXV, .s. 845-879.

Bozkurt, Gülnihal *Batı Hukukunun Türkiye’de Benimsenmesi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1996.

Cole, Simon A. *Şüpheli Kimlikler*, çev. Esen Türey, Oğlak Yayınları, İstanbul 2001.

Demirel, Fatmagül, *Adliye Nezareti’nin Kuruluşu ve Faaliyetleri (1876-1914)*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2008.

Durmuş, Berna, “Osmanlı Ceza Hukukunda Tekerrür” Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ceza ve Ceza Usul Hukuku Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2011.

Gökçen, Ahmet, “Türk Ceza Hukukunda Tekerrür” *Kamu Hukuku Arşivi*, 129-1 (Eylül 2003), s. 129-144.

Kirkor Zöhrab, *Hukuk-ı Ceza*, İstanbul 1325.

Kömürcü, Mehmet, “Adli Sicil Kayıtları ve Adli Sicil Kayıtlarının Silinmesi” *Hukuk Gündemi Dergisi*, 5 2006, s. 28-29.

Sarıyıldız, Gülден, “Osmanlı Bürokrasisinde Fotoğraflı Belge Kullanımı ve Parmak İzi Uygulaması” *İstanbul Üniversitesi Tarih Dergisi*, 47 2009, s. 183-208.

Sarıyıldız, Gülден, “Osmanlı’da Asayiş ve İç Güvenlik: Men-i Mürûr Nizamı’ndan Kriminal Kimliklendirmeye” *Türk Polis Tarihinin Kökenleri*, editör: Yücel Yiğit, Polis Akademisi Yayınları, Ankara 2017, s. 399-419

Tahir, *Hukuk-ı Ceza*, Darülfünun Matbaası, 1926-1927.

Taner, Tahir, “Dördüncü Beynelmîlel Ceza Hukuku Kongresi” *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, C III, 4 (1937), s. 395-431.

Tuğ, Aşım, Doğan, Yeşim, Hancı, Hamit, “Kriminalistik Kriminoloji Değildir” *Ankara Barosu Dergisi*, 2 2002 s. 175-181.

Yorgakı, *Usûl-ı Muhâkemât-ı Cezaiyye Şerhi*, Dersaadet 1326.

